

Jiráček, Jiří

[Baláž, G. a kol. Современный русский язык в сопоставлении со словацким: морфология]

Opera Slavica. 1991, vol. 1, iss. 2, pp. 43-45

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/115676>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE

Baláž, G. a kol.: Современный русский язык в сопоставлении со словацким - морфология.¹ Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1989, 384 s.

Recenzovanou publikaci můžeme zařadit mezi vysokoškolské učebnice současné ruštiny koncipované v porovnávacím plánu s mateřským jazykem. Odráží nové poznatky teoretické i praktické z oblasti ruské morfologie, zejména našich a sovětských rusistů.

Porovnávání morfologického systému ruštiny a slovenštiny ukazuje, že relativně shodná struktura gramatických kategorií vykazuje nejednu rusko-slovenskou neshodu v jejich fungování, což je často zdrojem tzv. jazykové interference a vede tudíž ke vzniku celé řady chyb v jazykovém projevu studentů. Zdůrazňování typologických shod a obzvláště diferencí mezi ruštinou a mateřštinou je proto zcela nezbytné pro úspěšné studium ruštiny posluchači neruské národnosti.

Autoři učebnice chápou morfologii jako učení o tvoření flexivních tvarů, o jejich gramatických významech a o fungování těchto významů v současném spisovném jazyce. Za součást morfologie nepovažují tvoření slov, avšak z didaktických důvodů zařadili do učebnice takové úseky z oblasti derivatologie, jako jsou např. nejužívanější předpony a přípony substantiv, adjektiv a sloves, jména jednotlivin (singulativa), tvoření příslovcí aj., a rovněž

se na začátku učebnice probírají základní otázky morfémičky. Zařazení kapitoly o morfémovém skladu slova je jistě chvályhodný posun ve srovnání s dosavadními našimi učebnicemi ruské morfologie.

V souladu s nejnovější praxí sovětských vysokoškolských učebnic² vydělují autoři v rámci samostatných slovních druhů vedle deseti tradičních ještě predikativa a modální slova. Novinkou je dělení plnovýznamových slov na slova a) se samostatnou pojmenovací funkcí, tzv. signifikanty (1. substantiva, 2. adjektiva, 3. slovesa, 4. predikativa, 5. adverbia) a b) s nesamostatnou pojmenovací funkcí, tzv. nominanty, které se v učebnici dále rozdělují na slova ba) s číselnou funkcí (6. číslovky) a bb) ukazovací funkcí (7. zájmena). Následují pak neplnovýznamová slova (8. předložky, 9. spojky, 10. částice a 11. modální slova). Zcela osamostatněna jsou slova s expresivní citovací funkcí (12. citoslovce).

Pozornost věnovaná jednotlivým slovním druhům je rozumně vyvážená, srov.: substantiva - 96 stran (26,6 %), adjektiva - 52 s. (14,4 %), slovesa - 92 s. (25,5 %), predikativa - 8 s. (2,2 %), adverbia - 9 s. (2,5 %), číslovky - 16 s. (4,4 %), zájmena - 19 s. (5,3 %), ostatní

slovní druhy - 44 s. (11,6 %). Zbyvajících 7, 5 % připadá na úvod (27 s.), obsahující výklad základních pojmů z oblasti morfologie, výklad gramatických kategorií a obecné pojednání o slovních druzích. Navíc obsahuje recenzovaná učebnice předmluvu (3 s.) a na konci seznam literatury (6 s.), zkratek (1 s.) a poměrně podrobný obsah (5 s.).

Ve výkladu o ohýbaných slovních druzích uvádí učebnice potřebné údaje o tvoření tvarů včetně jejich akcentuace. V případech, kdy je daný jev omezen na určitý počet slov, uvádí se většinou petitovými soupisy příslušných pojmenování. Ve výkladu paradigmaticky vycházejí autoři z grafiky, avšak v nezbytných případech, je-li třeba ukázat hloubkovou strukturu daného tvaru, se opírají o fonologickou interpretaci. Výklad je veden zpravidla od formy k významu, k fungování.

Na konci učebnice je seznam odborné literatury, rozdělený podle těchto tematických okruhů: souborné práce, morfémika, gramatické kategorie, slovní druhy. Najdeme zde jak kolektivní práce a samostatné monografie, tak vysokoškolské učebnice morfologie ruštiny a jiné práce sovětských a našich rusistů, které vyšly v posledních desetiletích, jakož i základní slovackistická díla, o něž se autoři opírali.

Posuzovaná učebnice má několik předností. Vedle jasných a posledním poznatkům lingvistické rusistiky odpovídajících výkladů je to především, jak již bylo uvedeno, důsledné porovnávání se slovenštinou, čímž se toto dílo

stává vůbec první ucelenou prací o morfologii současné ruštiny napsanou v porovnávacím rusko-slovenském plánu.³ Kladné nutno hodnotit i uvádění (v závorkách) latinských a slovenských ekvivalentů ruských lingvistických termínů, např. obecný rod (*genus commune, spoločný rod*) na s. 44, jakož i vzornou typografickou úpravu, účelné využití různého druhu písma, čímž jsou v učebnici výrazně odlišeny partie závažné od méně závažných.

Za diskutabilní považujeme probírání singuláru a plurálu ve skloňování jmen souběžně, s plným výčtem všech tvarů. V plurálu se u nich, jak známo, výrazově sjednotily tvary pro dativ, instrumentál i lokál, akuzativ se shoduje s nominativem nebo s genitivem podle přesně definované zákonitosti, takže obtíže mohou představovat na rozdíl od singuláru pouze dva pády: nominativ a genitiv. Za zbytečné a pro účely učebnice nevhodné považujeme uvádění v exemplifikaci archaických příkladů, např. ctermo (s. 100), jakož i výrazů nespisovných, ať už jde o slova lidová (рыкомецно na s. 101), nebo dokonce vulgární (рызно také na s. 101), i když stylová příslušnost takových pojmenování bývá uváděna.

Připomínku máme ještě k morfémové segmentaci tvarů s pohybným vokálem typu *скам-е-ъ-о* (s. 108); domníváme se, že je třeba graficky oddělit šev na hranici skutečných, plnohodnotných morfů od míst, kde se pouze vkládá za určitých okolností jistý vokál.

Přes jinak pečlivou úpravu pronikla do textu celá řada

dost nepříjemných tiskových a jiných chyb, které zbytečné kazí dojem z takřka bezchybného ruského jazykového projevu: книжна místo книжица, taktéž силица а ямица (vše na s. 110), "П. ед." (110) м. "Т. ед.", дадья, дадьёв (s. 114) м. дядья, дядьёв, gen. pl. статьёй (s. 115, dokonce jako vzor v zarámované tabulce!) м. статей ај.

Závěrem můžeme konstatovat, že recenzovaná vysokoškolská učebnice ruské morfologie z pera předních rusistů za spolupráce I. G. Miloslavského, profesora filologické fakulty Lomonosovovy univerzity v Moskvě, je do jisté míry průkopnické a záslužné dílo. Nepochybujeme o tom, že tuto učebnici uvítají všichni slovenští ruštináři.

Jiří Jiráček

POZNÁMKY:

- ¹ Dalšími členy autorského kolektivu jsou L. Benediková, M. Čabala, M. Mikluš, I. Miloslavskij a J. Rybák. Ministerstvo schválilo tuto publikaci jako vysokoškolskou učebnici pro filologické a pedagogické fakulty vysokých škol.
- ² Srovnej např. *Современный русский язык* pod red. В. А. Беломаковой, Moskva 1981, a *Современный русский язык*, autoři Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина, изд. 5-е, переработанное, Moskva 1987.
- ³ Existuje sice dvoudílná práce А. V. Isačenka *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. *Морфология*, I a II, Bratislava 1954 a 1960, avšak toto dílo neobsáhlo všechny slovní druhy, čili fakticky nebylo dokončeno.

Чекмонас, В. Н.: Введение в славянскую филологию. "Москлас", Вильнюс 1988, 293 стр.

Автором рецензируемой книги является профессор Вильнюсского государственного университета В. Н. Чекмонас. Книга служит учебником для студентов-филологов 1-го курса национального университета. Задачей одноименного курса "Введение в славянскую филологию" является расширение научного горизонта будущих специалистов по отдельным славянским языкам, в том числе и будущим русистам. Кроме того он подготавливает начи-

нающих филологов к изучению историко-языковедческих дисциплин - старославянского языка, исторической грамматики русского языка и прилегающей к ней диалектологии, истории русского литературного языка.

В "Предисловии" (с. 3-6) толкуются понятия "филология", "славянская филология", "славяноведение". Далее читатель знакомится с программой курса, в соответствии с которой написан учебник.